

УДК 947.6

СПОРТ І ФІЗІЧНАЕ ВЫХАВАННЕ Ё П РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ

Сяргей Фядзечка

Пінск, Беларусь

Спорт і фізічнае выхаванне на тэрыторыі Заходняй Беларусі раўзвівалася ў рамках польскага спорту. Спартовыя клубы ўдзельнічалі ў нацыянальных польскіх спаборніцтвах, а некаторыя спартсмены — і на міжнародных. Агульны ўзровень спорту ў Заходняй Беларусі не саступаў БССР.

Ключавыя словы: Польша, Заходняя Беларусь, спорт, фізічная культура, фізічнае выхаванне

Спорт і фізічнае выхаванне не мелі значнага развіцця ў Расійскай імперыі дзякуючы агульна невысокаму ўзроўню сацыяльна-эканамічнага жыцця. Нізкі ўзровень жыцця насельніцтва і слабая ўрбанізацыя перашкаджалі і развіццю інфраструктуры, і зацікаўленасці насельніцтва. Агульны крызіс Расійскай імперыі і яе распад прывялі да падзелу тэрыторый, якія былі заселены беларусамі, паміж СССР і адноўленай Польшчай.

Польскія спартыўныя актывісты ўжо 20–22 верасня 1918 г. стварылі нацыянальную спартовую асацыяцыю. І хоць дэмаграфічныя і сацыяльна-эканамічныя ўмовы ў П Рэчы Паспалітай былі не самыя спрыяльныя для з'яўлення прафесійнага спорту, існавала вялікая патрэба фізічнага выхавання ў войску і сістэме адукацыі. У 1921 годзе, неўзабаве пасля атрымання незалежнасці, у краіне было ледзь не 70 тыс. спартсменаў. Праз тры гады спартыўныя клубы і таварыствы налічвалі больш за 115 тыс. чалавек, а ў 1938 годзе больш як 352 тыс., якія практыкавалі ў 4500 спартыўных арганізацый.

З 1927 года ўсе спартыўныя справы назірала Дзяржаўнае дэпартамент фізкультуры і ваеннай падрыхтоўкі (PUWFiPW), дзякуючы якому назіралася даволі эфектыўная праца ў галіне фізічнай культуры. Асабліва гэта было бачна па развіццю спартыўнай інфраструктуры і турызму. Пасля дваццаці гадоў, якія пачыналіся са значным адставаннем, былі сфармаваны разнастайныя гатэлі, мясцовыя спартовыя пляцоўкі і вялікія сучасныя стадыёны, першыя крытыя басейны і трампліны. Развіваўся універсітэцкі спорт, з Цэнтральным інстытутам фізічнай культуры (з 1937 года

Акадэмія фізічнай культуры) на чале. Надавалася вялікае значэнне фізічным выхаванні ў школе. У працэс фізічнага выхавання былі зацягнуты не толькі студэнты, але і ваенныя, паштальёны, чыгуначнікі, дзяржаўныя служачыя, рабочыя. Усё гэта кажа пра досыць паспяховае развіццё масавага спорту і фізічнай культуры ў II РП.

У 1928 годзе на Алімпійскіх гульнях у першы раз гуляў польскі нацыянальны гімн, дзякуючы Галіне Канапацкай. Агульная колькасць медалёў польскіх спартоўцаў, заваяваных у міжваенны час на Алімпійскіх гульнях і першынствах свету і Еўропы, перавышае 120.

Найбольш папулярнымі ў Заходняй Беларусі былі бокс, веласпорт, лёгка атлетыка, стральба, пазней пачалі актыўна развівацца гульнявыя выгляды - валейбол, баскетбол, канадскі хакей. Аднак, як і сёння, спортам нумар адзін з'яўляўся футбол. Польская футбольная асацыяцыя была створаная ўжо ў 1919 годзе і налічылі 32 членаў-заснавальнікаў. Пасля амаль двух гадоў ФФП падлічвалі каля 2500 зарэгістраваных гульцоў у 126 клубах, але папулярнасць гэтага віду спорту расла шалёнымі тэмпамі. Перад пачаткам Другой сусветнай вайны ў Польшчы футболам займалася каля 120 тыс. маладых людзей у 900 афіяваных клубах.

Першыя гады клубы выступалі ў чэмпіянатах Люблінскага і Віленскага акруг. Але ўжо напярэдадні сезону 1929 на футбольнай мапе з'явіліся два новых акругі - Палескі з цэнтрам у Брэсце і Беластоцкі, улады якога насуперак назве размяшчаліся ў Гародні. Пераможцы чэмпіянатаў Палесся і Беластоцчыны атрымалі рэальную магчымасць прабіцца ў лік наймацнейшых каманд Польшчы, якіх з 1927 года аб'ядноўвала вышэйшая ліга. Першымі ад Пінска тут былі «Гакох» («Накоах») і «Палессе» («Polesie»), якія гулялі ў другім па сіле класе "B".

Аж да сярэдзіны 30-х гадоў чэмпіёнамі акругі нязменна становіліся брэсцкія ваенныя каманды. Толькі ў 1935 годзе іх гегемонію перапыніў клуб ваенных маракоў з Пінска ВКС «Котвица» (WKS «Kotwica»). Пераможцы ў пінскім подокруге, «Котвица» двойчы перамагла ў стыкавых паёдынках брэсцкую "Пагоню" і, упершыню стаўшы чэмпіёнам Палескага акругі, прабілася ў адборачны турнір. На першай стадыі пінчукі патрапілі ў чацвёртую групу.

Сёння цяжка параўноўваць узровень футбола ў Заходняй і Савецкай Беларусі. Палітычныя рэаліі тых гадоў не дазвалялі спартоўцам Польшчы і СССР сустракацца паміж сабой. Але, безумоўна, арганізацыя футбольнага гаспадаркі і стройная арганізацыя нацыянальнага чэмпіянату былі

плюсам "заходнікаў". Судзіць аб узроўні іх гульні можна па выніках 1940 года, калі каманды Гродна і Брэста прынялі ўдзел у чэмпіянаце БССР. Клубы з "захаду" недалічыліся шматлікіх гульцоў, асабліва з ліку вайскоўцаў, але і ў такім разабраным стане выступілі годна. А ў першым пасляваенным чэмпіянаце БССР дынамаўцы Брэста і Гродна занялі 2-е і 3-е месцы.

Хакей быў зусім новай дысцыплінай. Пры адсутнасці штучных каткоў гулялі на замёрзлых сажалках або выгібах рэк. Гэта не перашкодзіла папулярнасці гэтага віду спорту – у Варшаве да 10-12 клубаў практыкавалі гэтую дысцыпліну, а ў Польшчы працавала амаль 70 клубаў (ў 1933 г.). Амаатарскія каманды гулялі ў хакей у Брэсце, Гародні, Ваўкавыску, Пінску,

Асацыяцыя лыжнага спорту Польскі была створана ўжо ў 1919 годзе як адна з першых. Першапачаткова яна складала больш за 500 лыжнікаў, а праз дваццаць гадоў, больш за 25000 членаў, якія займаліся ў 273 клубах. Трэба мець на ўвазе, ўто яны практыкавалі ўсе віды спорту, звязаныя з катаннем на лыжах – катанне на лыжах, скачкі з трампліна, скалалазанне, і нават (на працягу 1929 гады) лыжная траса з перашкодамі.

Плаванне да Другой сусветнай вайны знаходзіўся ў Польшчы на беднаватым узроўні. Першы крыты басейн Польшча пабудаваны толькі ў 1927 годзе, але ў трыццатых гадах гэты недахоп пачынае знікаць і да 1939 было пабудавана 33 крытых басейны.

Язда на ровары мела традыцыі з дзевятнаццатага стагоддзя. У Варшаве ў 1892 годзе Асацыяцыя веласіпедыстаў Варшавы пабудавала велатрэк. Веладромы існавалі ў Львове, Лодзі і Кракаве. На першых Алімпійскіх гульнях у 1924 году польская каманда выйграла сярэбраны медаль на 4000 м. У 1928 годзе правялі першую шматдзённую гонку вакол Польшчы. Маршрут праходзіў і па тэрыторыі Заходняй Беларусі (Ліда, Ваўкавыск, Брэст). З іншага боку, гэтая гонка дэманстравала, што стан польскіх дарог бый недавальняючым. Асабліва гэта можна было заўважыць падчас гонкі Берлін-Варшава ў 1934-1936 гг. Да польска-нямецкай мяжы спартсмены імчалі па нядаўна пабудаваных аўтамагістралях, а неўзабаве пасля мяжы ў Польшчы ехалі па бруку ў гразі або ў пылу.

Па ўспамінах вядомага баксёра і трэнера Уладзіміра Когана, які, распаўдаючы ў сваёй кнізе "Рынг кліча" аб тых часах, казаў аб значным уздыме беларускага бокса пасля далучэння Заходняй Беларусі. Сапраўды, камандную перамогу ў чэмпіянаце БССР 1940 атрымалі берасцейцы. Лепшымі тэнісістамі БССР сталі прадстаўнікі "захаду" – Щавинский (Szcawinski) з Беластока сярод мужчын і Малярчикова (Malarczykowa) з Гродна ся-

род жанчын. Удалым быў гэты год і для брэсцкага веласіпедыста Яўгенія Мальца, які на менскіх трасах здолеў стаць чэмпіёнам СССР у велокроссе.

У гісторыі "крэсовага спорту" трэба адзначыць каманднае "золата" пінчукоў на чэмпіянату Польшчы ў стральбе з лука і "срэбра" валеібалістаў гарадзенскай "Кресовіі". Двойчы чэмпіёнам Польшчы ў кіданні дыска станавіўся гарадзенец Леанід Хведарук (Leonid Fiedoruk). Першую ў свеце аматарскую шматдзёнках "Тур Палонія" у 1928 годзе выйграў выхаванец брэсцкага веласпорту Фелікс Венцек (Feliks Wiacek). Магчыма, сёння здаецца дзіўным і той факт, што ў далёкім 1926-м "Кресовія" была адным з заснавальнікаў Польскай федэрацыі хакея на траве. Гэты від спорту вярнуўся ў Гродна толькі ў канцы 70-х.

Другая сусветная бязлітасна зламала лёсы. Многія вядомыя спартсмены з Заходняй Беларусі палеглі на франтах, іншыя загінулі падчас акупацыі, у канцлагерах і гета. Нялёгкімі былі і першыя пасляваенныя гады. Змяніліся межы і палітычныя рэаліі тых гадоў вымусілі некаторых назаўжды пакінуць родныя месцы: каго закінула на ўсход у далёкі Казахстан, хто выехаў на Запад у Вялікабрытанію, ЗША ці Канаду. Сярод тых, хто застаўся, быў Анатоль Марцінкевіч (A. Marcinkiewicz), выдатны гарадзенскі баскетбаліст, які пасля стаў першым трэнерам алімпійскага чэмпіёна Івана Едешко.

1. Rozwadowski, P. Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, 1927-1939 / P. Rozwadowski. – Warszawa : Bellona, 2000. – 179 s.

2. Malolepszy, E. Rozwój infrastruktury dla potrzeb wychowania fizycznego i sportu na wsi w Polsce w II połowie lat trzydziestych XX wieku, / E. Malolepszy // Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce. – T. 8. – Gorzów Wlkp., 2008. – S. 381–391.

3. Zakrzewska, A. Związek Strzelecki 1919–1939. Wychowanie obywatelskie młodzieży / A. Zakrzewska. – Kraków : Impuls, 2007. – 328 s.